

“RAQAMLI JAMIYATDA HUQUQIY ONG TRANSFORMATSIYASI: SUN’IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI KESISHMASIDA YANGI YONDASHUVLAR”

Muxammadiyeva Sevara Yolg‘oshovna

Surxondaryo viloyati Termiz davlat

universiteti Yuridik fakulteti

Yurisprudensiya yo‘nalishi talabasi

Nazarov Elbek Shermaxmatovich

Yurisprudensiya yo‘nalishi o‘qituvchisi

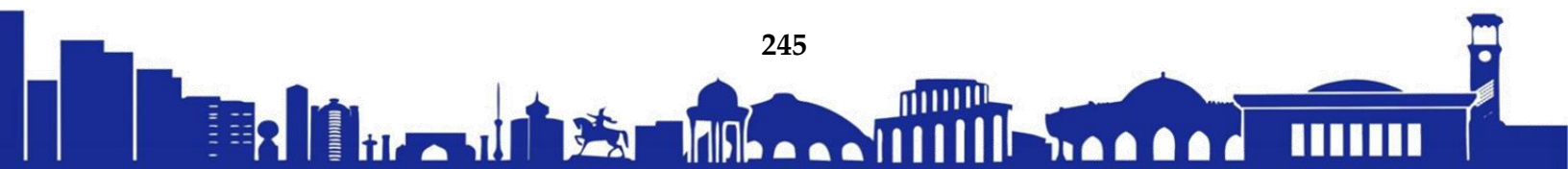
Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashtirish va raqamli transformatsiya sharoitida huquqiy ongning rivojlanish bosqichlari hamda sun’iy intellekt texnologiyalarining huquqiy tizimga ta’siri tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida raqamli muhitda inson huquqlarini himoya qilishning yangi formatlari va SI algoritmlari bilan bog‘liq etik-huquqiy muammolar tahlil qilingan. Maqolada huquqiy ongning raqamli madaniyat bilan integratsiyalashuvi hamda qonunchilik tizimini modernizatsiya qilish bo‘yicha ilmiy takliflar ilgari surilgan.

Abstract: This article explores the development stages of legal consciousness in the context of globalization and digital transformation, as well as the impact of artificial intelligence (AI) technologies on the legal system. The research analyzes new formats for protecting human rights in the digital environment and the ethical-legal challenges associated with AI algorithms. The article puts forward scientific proposals for integrating legal consciousness with digital culture and modernizing the legislative system.

Kalit so‘zlar: Huquqiy ong, sun’iy intellekt, raqamli transformatsiya, inson huquqlari, algoritmik shaffoflik, raqamli etika, kiberhuquq.

Keywords: Legal consciousness, artificial intelligence, digital transformation, human rights, algorithmic transparency, digital ethics, cyber law.

KIRISH

XXI asrning chorak qismida insoniyat "to'rtinchi sanoat inqilobi" (Industry 4.0) jarayoniga kirdi. Bu davr nafaqat texnologik yangiliklar, balki ijtimoiy-huquqiy munosabatlarning tubdan o'zgarishi bilan tavsiflanadi. Huquqiy ong — bu shunchaki qonunlarni bilish emas, balki shaxsning huquqiy voqelikka bo'lgan munosabati, uning huquqiy qadriyatlarini idrok etish darajasidir.

Bugungi kunda sun'iy intellekt tizimlari sud-huquq sohasiga, davlat boshqaruviga va xususiy hayotga chuqur kirib bormoqda. Bu jarayonda an'anaviy huquqiy ongning transformatsiyaga uchrashi tabiiy hol. Savol shundaki, algoritmik qarorlar qabul qilinayotgan muhitda inson huquqlari sub'ektivligi qanday saqlanib qoladi? Ushbu maqolaning dolzarbligi raqamli jamiyatda inson huquqlari paradigmasini qayta ko'rib chiqish zarurati bilan belgilanadi.

Insoniyat sivilizatsiyasi rivojlanishining hozirgi bosqichi "To'rtinchi sanoat inqilobi" (Industry 4.0) va jamiyatning barcha jabhalari jadal raqamlashtirilishi bilan xarakterlanadi. Ushbu jarayonning markazida turuvchi sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari nafaqat iqtisodiy va texnik sohalarni, balki jamiyatning ma'naviy-huquqiy asosi bo'lgan huquqiy ongni ham tubdan transformatsiya qilmoqda. Bugungi kunda algoritmlar nafaqat ma'lumotlarni qayta ishlamoqda, balki inson huquq va erkinliklariga bevosita daxldor bo'lgan qarorlarni qabul qilish jarayonlarida ham ishtirok etmoqda.

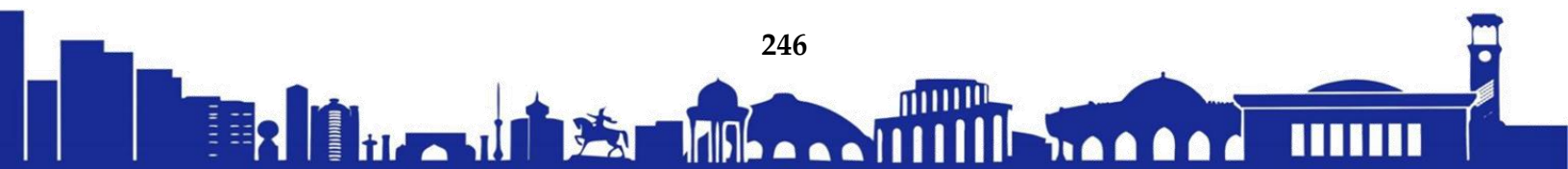
ASOSIY QISM

1. Huquqiy ongning raqamli evolyutsiyasi

An'anaviy huquqiy ong asosan "davlat — huquq — shaxs" uchligiga asoslangan edi. Raqamli jamiyatda esa ushbu zanjirga "Texnologik vositachi" (Big Data va AI) qo'shildi. Endilikda huquqiy ong faqat normativ hujjatlar bilan emas, balki raqamli platformalarning "foydalanish shartlari" (Terms of Service) bilan ham shakllanmoqda. Bu esa huquqiy madaniyatning yangi shakli — raqamli huquqiy ongni yuzaga keltirdi.

2. Sun'iy intellekt va inson huquqlari: Kolliziya va yechimlar

Sun'iy intellektning huquqiy sub'ekt sifatida tan olinishi yoki uning faoliyati natijasida yetkazilgan zarar uchun javobgarlik masalasi huquqiy ongda noaniqliklarni keltirib chiqarmoqda.

- Algoritmik kamsitish (Bias): AI tizimlari ma'lumotlarni tahlil qilishda insoniy stereotiplarni o'zlashtirishi natijasida shaxsning huquqlarini (masalan, ishga qabul qilishda yoki kredit ajratishda) buzishi mumkin.

- Maxfiylik huquqi: Katta ma'lumotlar (Big Data) asrida shaxsiy hayot daxlsizligi kontseptsiyasi o'zgarmoqda. Huquqiy ongda "raqamli iz" va "unutilish huquqi" kabi tushunchalar markaziy o'ringa chiqmoqda.

3. Yangi yondashuvlar: Inson markazlashgan raqamli huquq

Raqamli jamiyatda huquqiy ong transformatsiyasi quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'lishi lozim:

1. Gumanistik yondashuv: Har qanday texnologik yechim inson qadr-qimmatini ustuvorligiga asoslanishi shart.

2. Huquqiy prognozlashtirish: Qonun chiqaruvchi texnologiyadan orqada qolmasligi, aksincha, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatarlarni oldindan huquqiy tartibga solishi zarur.

Virtual xulq-atvor normallasuvi: Shaxsning virtual makondagi harakatlari (masalan, kiber-bulling yoki intellektual mulk o'g'riligi) uning huquqiy ongidagi "jinoyat" va "adolat" tushunchalarini xiralashtirishi mumkin. Raqamli anonimlik huquqiy mas'uliyat hissini susaytiruvchi omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Insoniyat sivilizatsiyasi rivojlanishining hozirgi bosqichi "To'rtinchi sanoat inqilobi" (Industry 4.0) va jamiyatning barcha jabhalari jadal raqamlashtirilishi bilan xarakterlanadi. Ushbu jarayonning markazida turuvchi sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari nafaqat iqtisodiy va texnik sohalarni, balki jamiyatning ma'naviy-huquqiy asosi bo'lgan huquqiy ongni ham tubdan transformatsiya qilmoqda. Bugungi kunda algoritmlar nafaqat ma'lumotlarni qayta ishlamoqda, balki inson huquq va erkinliklariga bevosita daxldor bo'lgan qarorlarni qabul qilish jarayonlarida ham ishtirok etmoqda.

XULOSA

Raqamli jamiyatda huquqiy ongning transformatsiyasi — bu insoniyatning yangi texnologik borliqqa moslashish jarayonidir. Sun'iy intellekt inson huquqlariga tahdid

emas, balki huquqiy adolatni ta'minlovchi samarali vositaga aylanishi uchun huquqiy ongda "raqamli mas'uliyat" kontsepsiyasi shakllanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, yangi davr huquqshunosi va fuqarosi nafaqat qonun kodekslarini, balki raqamli algoritmlarning ishlash tamoyillarini ham tushunishi, o'z huquqlarini virtual makonda himoya qilish ko'nikmasiga ega bo'lishi talab etiladi. Bu esa huquqiy ta'lim tizimini tubdan isloh qilishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. — Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi.
3. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. — World Economic Forum, 2016.
4. Floridi L. The Ethics of Artificial Intelligence. — Oxford University Press, 2023.
5. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. — Oxford, 2014.
6. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism. — PublicAffairs, 2019.
7. Rustambayev M.H. Huquqiy ong va huquqiy madaniyat nazariyasi. — Toshkent, 2021.
8. Saidov A.H. Inson huquqlari: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Adolat, 2018.
9. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. — Brussels, 2019.
10. Unesco. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. — 2021.